

Dr hab. Krzysztof Żarna, prof. UR
Instytut Nauk o Polityce
Kolegium Nauk Społecznych
Uniwersytet Rzeszowski

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Karola Gaca
Działalność antyreżimowa środowiska kibiców piłkarskich w PRL w latach 70. i 80. XX w.

Pan mgr Karol Gac napisał rozprawę doktorską pod kierunkiem prof. dra hab. Radosława Zenderowskiego pt. *Działalność antyreżimowa środowiska kibiców piłkarskich w PRL w latach 70. i 80. XX w.* Rozprawa liczy 338 stron.

Autor podjął się niezwykle trudnego wyzwania jakim jest napisanie rozprawy doktorskiej dotyczącej pogranicza sportu i polityki. Z całą odpowiedzialnością podkreślam, że jest to temat bez wątplenia nowatorski a problematyka relacji sportu i polityki nie jest częstym obszarem badań z zakresu dyscypliny nauk o polityce i administracji. Częściej problematyką tą zajmują się historycy.

Autor przeanalizował działalność antyreżimową środowiska kibiców, jej determinantów i najważniejszych cech charakterystycznych. Dokonał również analizy współpracy kibiców Lechii Gdańsk i Federacji Młodzieży Walczącej. W mojej ocenie tytuł rozprawy został sformułowany prawidłowo a jej treść pracy odpowiada tytułowi. W tym przypadku zmodyfikowałbym jedynie tytuł używając pełnej nazwy państwa: *Działalność antyreżimowa środowiska kibiców piłkarskich w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 70. i 80. XX wieku.*

Pan Karol Gac stawia we wstępie pytania badawcze i prawidłowo formułuje hipotezy, które w toku pracy zostały poddane krytycznej weryfikacji. Aspektem przedmiotowym badań była działalność antyreżimowa kibiców piłkarskich w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej na przykładzie sympatyków Lechii Gdańsk, z kolei aspektem podmiotowym byli objęci kibice piłkarscy oraz decydenci polityczni. Cezury czasowe obejmują okres lat 70. i 80. XX wieku i ich przyjęcie wydaje się uzasadnione. Początek lat 70. XX wieku to pierwsze przejawy działań opozycyjnych ze strony kibiców, które nasiliły się szczególnie po wydarzeniach na Wybrzeżu w 1970 r. Druga połowa lat 80. to z kolei okres apogeum działań antyreżimowych kibiców piłkarskich.

W celu odpowiedzi na pytania badawcze i weryfikacji założonych hipotez autor zastosował szereg metod i technik badawczych, charakterystycznych dla badań politologicznych.

Wykorzystano metodę wywiadu i technikę indywidualnego wywiadu pogłębionego. Pozwoliła ona na poznanie sposobów myślenia, odkrycia motywacji i systemów wartości rozmówców. Panu Karolowi Gacowi udało się dotrzeć i przeprowadzić wywiady z Andrzejem Duffekirm, Andrzejem Kowalczykiem, Dariuszem Krawczykiem, Jackiem Kurskim, Krzysztofem Knappem, ks. Jarosławem Wąsowiczem, Leszkiem Urbą, Mariuszem Wilczyńskim, Milanem Ignatowiczem, Sławomirem Rybickim i Tomaszem Stoppą. Dzięki metodom analizy systemowej oraz instytucjonalno-prawnej wyszczególniono elementy systemu politycznego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Jak autor zaznacza we wstępie, metoda historyczna pozwoliła ukazać genezę omawianych wydarzeń i determinantów lat 70. i 80 XX w. Mam w tym miejscu drobny zarzut. Użyłbym tu określenia „metoda analizy historycznej”. Nie ma jednej metody historycznej, tak jak nie ma jednej metody socjologicznej.

Przechodząc do źródeł i opracowań, które autor wykorzystał w swojej pracy to stwierdzam, że część pracy ma charakter deskrypcyjny, część ma charakter badawczy. Uważam to za uzasadnione ze względu na fakt, że temat jest nowatorski. Autor wykorzystał najważniejsze pozycje naukowe dotyczące analizowanej problematyki, niemniej uzupełnieniem mogłaby być literatura obcojęzyczna zwłaszcza, że we wstępie sam autor zaznacza, iż tematyka środowiska kibiców piłkarskich oraz relacji sportu i polityki posiada stosunkowo ubogą literaturę w Polsce. Pozycje obcojęzyczne mogłyby być cennym uzupełnieniem rozprawy, podobnie jak artykuły prasowe. Z kolei bardzo wartościową częścią pracy badawczej autora były przeprowadzone wywiady.

Przyjęta przez autora pracy konstrukcja jest uzasadniona. Rozprawa składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów z podrozdziałami, zakończenia, bibliografii, wykazu tabel, spisu rysunków i aneksu. Pierwszy rozdział o charakterze teoretycznym przedstawia pojęcia autorytaryzmu i totalitaryzmu, scharakteryzował system komunistyczny. Charakteryzuje formy działalności antysystemowej oraz represji stosowanych przez władze. Rozdział drugi miał na celu ukazanie tła historycznego rozprawy, scharakteryzowano aspekt polityczny, gospodarczy i społeczno-kulturowy analizowanego okresu. Rozdział trzeci przedstawia relacje sportu i polityki do 1989 r. W rozdziale czwartym zaprezentowano metodologię badań własnych, opisano pytania i hipotezy badawcze oraz technikę badawczą. Scharakteryzowano dobór respondentów i ich charakterystykę. W piątym rozdziale autor przeprowadził analizę wywiadów.

Przechodząc do uwag. Pewnym zastrzeżeniem może być fakt, że we wstępie autor używa różnych czasów. Praca jest już napisana, więc nie powinno się używać czasu przyszłego.

Poza tym zamieniłbym określenie „spis rysunków”, zamieszczony jest w nim wykaz fotografii.

W rozdziale drugim duże fragmenty nie są ilustrowane przypisami.

Myślę, że dobrze byłoby również umieścić wykaz skrótów.

Opisując relacje sportu i polityki autor zdecydował się na subiektywny dobór poszczególnych przykładów mających ilustrować to zjawisko. Dotyczy to rozdziału trzeciego, który jest zatytułowany „Polityka i sport do 1989 r.”. W mojej ocenie nie zamykałbym się tutaj na 1989 r. ze względu na fakt, że tych przykładów wzajemnego przenikania sportu i polityki można byłoby podać wiele w ostatnim trzydziestoleciu.

Autor poruszył kilka wątków związanych z wydarzeniami związanymi z rozpadem byłej Jugosławii. Podał przykłady związane z meczami piłkarskimi, natomiast pominął spory, które wynikły wśród zawodników, którzy tworzyli wspólną reprezentację Jugosławii jak np. Vlade Divacia i Dražena Petrovicia. Pan Konrad Gac pominął kwestie związane z napiętymi stosunkami Armenii z Azerbejdżanem, co miało przełożenie na sport. Oba zespoły znalazły się w jednej grupie eliminacyjnej do Mistrzostw Europy 2008 r. a do meczów obu drużyn nie doszło. Szczególny wymiar miały mecze piłkarskie pomiędzy USA a Iranem. To wybrane przykłady o które można byłoby rozszerzyć rozdział trzeci, gdyby autor przeanalizowałby również okres po 1989 r. Zaznaczam jednak, że nie jest to zarzut a jedynie wskazówka w sytuacji, gdyby autor rozprawy przygotowywałby w przyszłości monografię.

Wracając jednak do wydarzeń do 1989 r., to autor pominął również mecze koszykówki pod koniec lat 80. pomiędzy Żalgirisem Kowno a CSKA Moskwa, co miało szczególny wymiar w kontekście narodowościowych aspiracji Litwinów. Dobrze byłoby wspomnieć również o rywalizacji w ligach piłkarskich państw bloku wschodniego a konkretnie klubów „resortowych”, było to charakterystyczne dla państw o reżimie autorytarnym i totalitarnym. Wiele interesujących aspektów związanych było z okresem II wojny światowej. Warto byłoby szerzej opisać wątek z casusem Ernesta Wilimowskiego, który reprezentował w okresie dwudziestolecia międzywojennego barwy reprezentacji Polski a w okresie II wojny światowej III Rzeszę.

Opisując Igrzyska Olimpijskie w Berlinie rozszerzyłbym je o wątek związany z propagandą reżimu totalitarnego nie tylko poprzez podkreślenie działań Josepha Goebbelsa, ale też o filmy dokumentalne Reni Riefenstahl „Triumpf woli” czy „Olimpia”.

Przyjęta hipoteza o działaniach antyreżimowych kibiców ze względu na to, że w państwie autorytarnym o dużej skali inwigilacji, obiekty sportowe integrowały ludzi, a także były wolne od totalnej inwigilacji władz PRL, została potwierdzona. Nie były to jedyne powody. Zdaniem autora ważnymi determinantami było pochodzenie kresowe mieszkańców Wybrzeża oraz fakt, że w mieszkańcach Gdańska niezwykle mocne piętno odcisnęła masakra robotników w 1970 r.

Autor potwierdził również tezę, że działalność antyreżimowa środowiska kibiców piłkarskich polegała na skandowaniu na stadionach opozycyjnych haseł, wywieszaniu niepoprawnych politycznie transparentów, malowaniu haseł oraz walkach z ZOMO.

Potwierdzona również została hipoteza, że środowisko kibiców piłkarskich w PRL składało się przede wszystkim z młodych ludzi, którzy jednocześnie byli zaangażowani w działalność opozycyjną.

Autorowi również udało się potwierdzić hipotezę, że władza starała się zneutralizować i inwigilować środowisko kibiców piłkarskich a społeczeństwo przyjmowało ich działalność pozytywnie.

Hipoteza zakładająca, że specyfika działalności antyreżimowej środowiska kibiców piłkarskich polegała na tym, że grupa ta była niezwykle hermetyczna i dobrze zorganizowana, a także miała jasno określone poglądy, które często cechowały się radykalizmem, została zweryfikowana pozytywnie.

Poniżej zamieszczam kilka uwag szczegółowych, które mogą być szczególnie przydatne przy późniejszej publikacji rozprawy, co zresztą ze względu na jej nowatorskość rekomenduję:

1. Przytaczając tezy poszczególnych badaczy sugerowałbym podawanie za pierwszym razem pełnego imienia i nazwiska autora.
2. W kilku miejscach rozprawy autor podaje skróty organizacji jak np. UEFA, MKOL. Warto byłoby je rozwinąć. Dobrze byłoby również rozwinąć te skróty.
3. Konieczne byłoby ujednoczenie pisowni. W części rozprawy autor pisze lata 80., w innej części lata osiemdziesiąte.
4. Autor używa określenia „Sytuacja w Polsce była szczególnie monitorowana przez instytucje międzynarodowe”. Użyłbym raczej określenia: „organizacje międzynarodowe” lub „instytucje organizacji międzynarodowych”.
5. W przypisach 141, 165, 170, 207, 224 zamiast nazwiska autora powinno się napisać „tenże”.
6. W przypisach 169, 224 autor powinien użyć słowa „tamże”.
7. W przypisie 209 nie używałbym skrótu „Por.”, który oznacza „porównaj” a nie „poruszył”, jak uważa wielu autorów.
8. Powinno się ujednoczyć terminologię, w częściach rozprawy autor używa słowa „sowiecki”, w innych „radziecki”.
9. Na s. 138 należałoby wyeliminować powtórzenie „jednak na trybunach zasiadało nawet wtedy nawet”, podobnie na s. 144 „śledząc jego dynamikę, można precyzyjnie opisać dynamikę”.

10. Pojawiają się „literówki” jak np. poprzysz (s. 153).
11. Wymieniając w tekście dokument jak np. potępienie przez Radę Bezpieczeństwa ONZ Meksyku, dobrze byłoby odwołać się do przypisu (s. 161).
12. Na s. 205 błędnie podany skrót Niemieckiej Republiki Demokratycznej (NDR).

Konkluzja:

Reasumując, pan mgr Karol Gac przedstawił do recenzji pracę, w której wykazał dobre opanowanie warsztatu naukowego politologa, obiektywnie przedstawiając kwestię zjawiska działalności antyreżimowej. Niewielkie uchybienia nie mogą przesłonić pozytywnej oceny pracy i olbrzymiego wkładu autora w powstanie niniejszej rozprawy.

W mojej opinii pan mgr Karol Gac spełnia w swojej pracy warunki stawiane rozprawom doktorskim i wnioskuję o dopuszczenie go do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Krzysztof Ziomek